Çerçeve Yasanın Bize Düşündürdükleri: Silahsızlanma, Terhis ve Yeniden Entegrasyon (DDR) Alanından Notlar

written by DEMOS ARAŞTIRMA | 1 Eylül 2026

7595 Millî Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun (kamuoyunda bilindiği ismiyle Çerçeve Yasa) 18 Ağustos 2026'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Kurulduğumuz 2015 yılından bu yana barış, geçmişle yüzleşme, çatışma dönüşümü ve toplumsal hafıza üzerine eleştirel ve erişilebilir bilgi üretme misyonuyla örgütlenen Demos Araştırma Kolektifi olarak, 1 Eylül Dünya Barış Günü vesilesiyle Çerçeve Yasa'nın bize düşündürdüklerini paylaşmak için bu yazıyı kaleme alıyoruz.

Amacımız, Konumumuz ve Yaklaşımımız

Barışın en imkânsız gözüktüğü, barış talebini dile getirmenin kendisinin hedef hâline getirilmeye yettiği yıllarda, "Siz neden hâlâ barış konuşuyorsunuz?" diye sorulurken dahi barışı tartışmakta ısrar eden bir örgüt olarak Çerçeve Yasaya dair düşüncelerimizi paylaşmayı sorumluluğumuz olarak görüyoruz. Ekim 2024'te kamuoyunda duyurulan müzakereler ile başlayan bu yeni süreci yakından takip ediyor ve 10 yılda biriktirdiklerimizle katkı sunmaya çalışıyoruz. Demos'u çoğunuz barış ve geçmişle yüzleşmeye dair dünya deneyimleri, bu alanların toplumsal cinsiyet ile ilişkisi ve barış/geçmişle yüzleşmede sivil toplumun rolüne ilişkin üretimlerimiz ile tanıyorsunuz. Bu doğrultuda yeni süreçte de 11 Temmuz 2025'teki sembolik silah yakma törenine katılımımıza ilişkin içerikler; İnsan Hakları Derneği (İHD) ile ortak yayınladığımız, TBMM çatısı altında kurulan Komisyona sivil toplum katılımına dair araştırma; ve resmi adımların ötesinde, sivil alanı odağa alarak tuttuğumuz süreç kronolojisi başta olmak üzere üretimlerimize devam ettik.

PKK'nin 12. Kongresi'nde aldığı, örgütsel yapısının feshedilmesi ve silahlı mücadelenin

sonlandırılması kararıyla birlikte sürece dair silahsızlanma tartışmaları hız kazandı. Bu doğrultuda biz de silahsızlanma, terhis ve yeniden entegrasyon (**disarmament, demobilization and reintegration – "DDR"**) konusunu çalışma alanlarımıza dahil etmeye karar verdik. Araştırmaya başladıkça gördük ki DDR, güvenliği salt devlet eksenli ele alan bir saha. Tartışmalar çoğunlukla Birleşmiş Milletler'in önerdiği DDR çerçevesi (IDDRS) ve bu çerçevenin büyük ölçüde şekillendiği Afrika ülkelerindeki deneyimler üzerinden yürütülüyor; Sierra Leone, Liberya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti özellikle "klasik" referans vakalar olarak tekrar ediyor. Bu çerçeve, feminist ve eleştirel kaynak üretimini zorlaştırıyor; alanda uzmanlaşan araştırmacı sayısı sınırlı, üretilenin önemli bir kısmı da devletçi/güvenlikçi bir paradigmadan geliyor. Yani Demos'un araştırmalarında esas aldığı ana akıma alternatif, yerelden, özne odaklı ve toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımların nadir benimsendiği bir saha. Öyle ki, erişilebilir ve *eleştirel* bilgi üretme hedefi olan bir araştırma kolektifi olarak bu alanda beslenebileceğimiz eleştirel literatürün dahi kısıtlı olduğunu gördük. Bu da bizi DDR üzerine kendi içimizde öğrenmeye, tartışmaya ve başka deneyimleri araştırmaya teşvik etti. Yakınlarda QAD Barış Araştırmaları Derneği'nin desteğiyle araştırmacılarımızdan Ruken Ay Adın ve Dr. Nisan Alıcı'nın ***Resmi Anlaşma Olmaksızın Silahsızlanma: Kolombiya, Kuzey İrlanda ve Nepal Deneyimlerinden Derslerle Türkiye Barış Sürecinde DDR'nin İmkânları ve Önündeki Engeller*** başlıklı araştırmasını yürütmeye başladık.

Bu yazıda Çerçeve Yasaya dair girişte yaptığımız Genel Değerlendirme dışında çoğunlukla DDR alanından bakarak düşündüklerimiz yer alıyor. Yasanın ve sürecin Kürdistan, Türkiye ve bölge halkları için doğurması beklenen olumlu/olumsuz sonuçlarına dair siyasi partiler, sivil toplum örgütleri, akademisyenler, hukukçular ve gazeteciler tarafından çok sayıda analiz, eleştiri ve tutum yazısı yazıldı, yazılmaya devam ediyor. Bunların bazılarını tekrar, bazılarına itiraz eder bir yazı kaleme almanın sürece yeni ve yapıcı bir katkı oluşturmayacağını düşündük. Bununla birlikte DDR ekseninde -ki Kürt hareketinin bu yasanın bir barış yasası değil silahsızlanma yasası olduğuna dair tutumu dikkate alındığında elzem olan- analizlerin az olduğunu gördük. Bu boşluğu tek bir yazıyla doldurmak mümkün olmadığı gibi böyle bir hedefimiz de yok; ancak bu yazının açtığı soruların, DDR alanında başkaca üretimleri de teşvik edeceğini umuyoruz.

Elbette bu yazının açtığı soruların bir kısmını sormak için erken olduğunu biliyoruz – yasanın uygulanacağına dair haklı tereddütler bu kadar yoğunken, uygulamanın ilerleyen aşamalarına dair ortaya attığımız soru(n)ların en iyi ihtimalle gereksiz, en kötü ihtimalle zararlı olduğunu düşünenler olacaktır. Bu riski göze alıyoruz çünkü DDR'nin ilk ayağı olan silahsızlanmanın ve devamında gelmesi beklenen terhis ve yeniden entegrasyonun kapsamını, ilkelerini ve işleyişini ve barış/geçmişle yüzleşmeyle ilişkisini birlikte tartışmaya ihtiyaç olduğunu düşünüyoruz. İçerisine yeni girdiğimiz ve alıştığımız politik/metodolojik kapsamdan uzak DDR alanını Demos olarak tek başımıza öğrenemeyeceğimizi biliyoruz. Bu nedenle DDR üzerine yapacağımız tüm çalışmalarda *birlikte öğrenerek eleştirel bilgi üretmeyi* bir yöntem olarak esas alıyoruz. **Dolayısıyla bu yazı da başta sivil alan ve akademi olmak üzere barış mücadelesinde ortaklaştığımız herkese birlikte öğrenme ve tartışmaya davet niteliği taşıyor.**

A. Genel Değerlendirme

Yasanın ortaya çıkışını, devam eden sürecin önemli bir hukuki adımı olarak değerlendiriyoruz. Bu adımın ne anlama geldiğini yalnızca yasa metninden hareketle belirlemek kolay değil; sürecin bir barış anlaşması metni yokluğunda, atipik yürütülen bir barış müzakeresi olduğunu, başından bu yana barış-demokratikleşme ikiliğine sıkıştırıldığını ve bunların barış hedefine ulaşmakta yarattığı zorlukları görüyoruz.

PKK-devlet arasındaki çatışmayı ilgilendiren başkaca yasal metinler de daha önce TBMM'den geçti. 2003 tarihli ve 4959 sayılı Topluma Kazandırma Kanunu, pişmanlığı adında gizlese de özünde esas alan ve bu yönüyle dönüşleri teşvik etmekte başarısız olan bir metindi. Yine 2014 tarihli ve 6551

sayılı Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun ise hükümetin çözüm sürecine yönelik (arkasında durmadığı) irade beyanını ve süreçte yer alan kamu görevlilerinin sorumsuzluğunu ortaya koymaktan öteye geçemedi; Çözüm Süreci'nde rol alan Kürt hareketinden siyasetçiler, sürece dair çalışmaları nedeniyle yargılandı ve ağır cezalara çarptırıldı. Önceki barış denemelerine dair bu yasal tarihe göz attığımızda Çerçeve Yasa'nın çatışma çözümünü nerelerde geçmişe kıyasla ileri götürdüğünü, nerelerde geri kaldığını daha iyi görüyoruz. Bu tarihsel bakış, bir infaz düzenlemesi olarak Çerçeve Yasa'nın geçirilmesi sürecinde, PKK'nin ilkesel olarak reddettiği pişmanlık kavramından uzaklaşılmasının barışı mümkün kılan koşullar açısından bir kazanım olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte Çerçeve Yasa'nın cezai sorumsuzluğu yine kamu görevlileriyle sınırlı tutması, yargı bağımsızlığının olmadığı Türkiye'de sürece yönelik güvensizliği pekiştiriyor. Çerçeve Yasa'nın "ilk hukuki metin" veya "aslında af/pişmanlık niteliği taşıdığı" gibi farklı tespitler mevcut, ancak Yasa'nın bu eski metinlerle karşılaştırıldığı daha nüanslı tarihsel, politik ve normatif analizlere de ihtiyaç var.

Yasanın kendisinin nasıl tanımlandığı, tarafların yasaya yüklediği anlamlar ve kamuoyundaki tartışmalar da çeşitli. Bir taraftan Kürt hareketinin yasayı bir "barış yasası" olmaktan ziyade silahsızlanmaya ilişkin bir düzenleme olarak değerlendirdiğini görüyoruz. Diğer taraftan, yasanın "çerçeve/kök yasa" olarak tanımlanması karşısında "terör örgütü" tanımı, uygulamanın devletin güvenlik aygıtının tek taraflı teyit ve tespitine bağlanması ve demokratikleşmeye yönelik herhangi bir hüküm içermemesi gibi meseleler etrafında devam eden tartışmalar var. Demos olarak Komisyon'a ilişkin çalışmamızda ifade ettiğimiz gibi, silahsızlanmanın geçmişle yüzleşme ve demokratikleşmeye dair adımların ön koşulu olarak görülmesi sürecin başarıya ulaşma ihtimalini azaltıyor. Bunun yerine bu üç ayağın -silahsızlanma (hatta DDR), geçmişle yüzleşme ve demokratikleşme- birbiriyle uyumlu ve eşzamanlı programlar olarak ele alınması, silahsızlanmayı sağlayacak ve devam ettirecek koşulları oluşturmaya daha elverişli olacaktır. Nitekim anti-demokratik uygulamaların devam etmesi, geri dönüşler için elzem olan güven ortamının oluşmasının önünde bir engel teşkil ettiği gibi toplumu barış gündemine ikna etmeyi de zorlaştırıyor.

Silahsızlanmanın gerçekleşmesi, kendi başına barışın toplumsallaşması, çatışmanın nedenlerinin ortadan kalkması veya demokratikleşmenin sağlanması anlamına gelmiyor. Aynı zamanda silahsızlanma sürecinin nasıl yürütüleceği de sonraki aşamaların niteliğini doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle yasayı değerlendirirken yalnızca silahların bırakılmasına ilişkin hukuki düzenlemelere değil, bunun sonrasında ortaya çıkacak terhis ve yeniden entegrasyon süreçlerine ve bunların toplumsal yaşamla ilişkisine de bakılması, bunların geçmişle yüzleşme ve demokratikleşmeyle ilişkisinin kurulması gerektiğini düşünüyoruz.

Farklı çatışma deneyimleri, silahsızlanmanın tek başına ele alınamayacağını; savaşan kişilerin sivil ve toplumsal yaşama dönüşlerinin, toplumsal kabulün, barış eğitiminin, ekonomik ve sosyal koşulların, psikososyal ihtiyaçların ve çatışmanın etkilediği toplumsal ilişkilerin de sürecin bir parçası olduğunu gösteriyor. Türkiye açısından hangi unsurların nasıl uyarlanabileceği ise henüz cevaplanmamış bir soru ve bizim araştırmamızın da temel meselelerinden biri. Dolayısıyla Çerçeve Yasa ile birlikte önümüzde yalnızca "silahların bırakılması nasıl gerçekleşecek?" sorusu bulunmuyor. Aynı zamanda "bundan sonra nasıl bir toplumsal ve siyasal hayat kurulacak?", "silahsızlanan kişilerin dönüşü nasıl gerçekleşecek?", "toplum bu dönüşüme nasıl hazırlanacak?", "güven nasıl inşa edilecek?" ve "bu süreçte farklı toplumsal grupların ihtiyaçları nasıl gözetilecek?" gibi sorular da önem kazanıyor.

Bu soruların önemli bir kısmının cevabını bugün için bilmiyoruz. Ancak bize göre yalnızca mevcut hukuki düzenlemelerin uygulanmasını beklememek, ilerleyen aşamalarda ortaya çıkabilecek ihtiyaçları, riskleri ve imkânları şimdiden tartışmaya başlamak önemli. Barış isteyenlerin sürece yapıcı katkı koymasına yönelik çağrıların buna karşılık geldiğini düşünüyoruz. Bu sürecin çatışma bağlantılı doğrudan şiddeti sona erdirdiği gibi demokratikleşme tartışmaları için kapı araladığını

görmek şart; yıllarca barış üzerine söylediğimiz her sözü, yazdığımız her yazıyı olası yargı tacizleri riskiyle değerlendirirken bugün barış üzerine daha serbest konuşabilmemiz bunun açık bir göstergesi. Bir yandan cezaevlerinden, dağdan, sürgünden geri dönüşlerin gerçekleşmesi için PKK ile devletin üzerinde uzlaştığı ve TBMM'den çoğunluğun evet oyuyla geçen bu Çerçeve Yasa'nın uygulanmasını talep eder ve izlerken, bir yandan Yasa'nın eksikliklerine dikkat çekip demokratikleşmeye dair mücadelenin sorumluluğunu üstlenmemiz gerekiyor. Bu kuşkusuz ki devletin silahsızlanma gerçekleşirken dayattığı koşulların geçmişle yüzleşme ve demokratikleşme üzerindeki etkilerini, teknik bir silahsızlanma sürecinin üzerini örttüğü hak ihlallerini ve bunların toplumsal muhalefette yarattığı ve yaratabileceği ayrışmaları da tartışmayı gerektiriyor. Bu nedenle aşağıdaki başlıklarda, yasanın doğrudan düzenlediği alanların yanı sıra, yasanın uygulanmasıyla birlikte gündeme gelebilecek toplumsal meseleleri de tartışmaya açıyoruz.

B. Toplumsal Cinsiyet

Çatışmadan barışa geçiş süreçlerinde toplumsal cinsiyetin DDR tasarımına dahil edilmesi gerekiyor. Bu, kadınların sürece yalnızca biçimsel bir "bileşen" olarak eklemlenmesi, yani salt temsil amacıyla dahil edilmesi anlamına gelen bir dahiliyet değil; savaşan öznelerin toplumsal cinsiyete dayalı olarak farklılaşan risk ve ihtiyaçlarının sürecin her aşamasına içkin kılınmasını gerektiren bir dahiliyet.

Geri dönecek olan kadınların toplumsal cinsiyetlendirilmiş deneyimlerinin dikkate alınması, sürecin bu yeni aşamasına kadınların etkili katılımıyla mümkün olabilir. Nitekim kadınlar bu talebi başından beri dile getiriyor. Ancak sürecin yine demokratikleşme başlığıyla birlikte değerlendirilmesi gereken bir başka özelliği de, iktidarın toplumsal cinsiyet karşıtı politikalarını eş zamanlı yürütmesi. Çerçeve Yasa tartışmalarıyla Anayasa Mahkemesi'nin nafaka hakkını sınırlandıran kararı ve LGBTİ+'ları bu sefer açıktan ve doğrudan kriminalize eden yargı paketi tekliflerinin aynı zamanlara denk gelmesi iki ayrı gündem değil. Bu gündemlerin arasındaki bağı, yani patriyarkayla militarizmin, şidddetin, ayrımcılığın ilişkisini dile getiren kadınların ve LGBTİ+'ların görüşlerinin ve taleplerinin daha fazla gündeme alınması, Çerçeve Yasa'nın açtığı demokratikleşme penceresini görmek demek.

Yasa'nın kurduğu İcra Kurulu (resmi adıyla "Takip ve Değerlendirme Kurulu") ve bunun altında oluşturulan alt kurul/komisyonlar, silahsızlanma ve terhis sürecinde kimin "savaşçı" sayılacağına, kimin yeniden entegrasyon desteğinin kapsamına gireceğine dair kriterleri henüz belirlemedi. Uluslararası deneyimler, bu kriterlerin -eğer kadınlar sürece dahil edilmeden, salt devletin güvenlik bürokrasisi tarafından belirlenirse- muharebe-dışı rollerde (kuryelik, istihbarat, lojistik, aşçılık vb.) yer almış kadınları büyük ölçüde dışarıda bırakma riski taşıdığını gösteriyor. Bunun yanında geri dönüşün toplum ve aileler tarafından nasıl karşılanacağı sorusunu genellenebilir bir kabul senaryosuyla yanıtlayamayız. Kadın gerillalara yönelik güçlü bir toplumsal saygı/kabul olabileceği gibi bu kabul herkes için aynı işlemeyebilir; damgalanma riski farklılaşabilir. Başka deneyimler, geri dönüşte hem bu damgalanmayla başa çıkmanın hem de bakım emeğinin büyük ölçüde yine kadınların üzerine kaldığını gösteriyor.

Kadınların talepleri sürecin başından beri süren bir mücadele hattı olarak devam ediyor. Barışa İhtiyacım Var Kadın İnisiyatifi'nin açıklamalarında yer verdiği üzere, yasada bahsedilen komisyon ve kurullarda kadınların eşit temsille yer alması, kadın hareketinin kendi mekanizmalarıyla oluşturacağı bağımsız bir komisyonun sürecin resmi izleme yapısının parçası olarak tanınması, savaş yıllarında kadınlara yönelen militarist şiddetin sorgulanması için kadın hakikat komisyonlarının kurulması, koruculuk ve bekçilik sistemlerinin kaldırılması bu taleplerin başında geliyor. Şubat 2026'da açıklanan Meclis Komisyonu raporu bu talepleri içermedi. Farklı çatışma sonrası süreçleri karşılaştıran araştırmalar, kadınların barış müzakerelerine anlamlı katılımı sağlandığında imzalanan anlaşmaların başarılı olma ihtimalinin önemli ölçüde arttığını gösteriyor. Kadın örgütlerinin sürece dahil olduğu durumlarda, anlaşma hükümlerinin on yıllık bir süre boyunca fiilen uygulanma oranı da belirgin biçimde artıyor. Kolombiya'da toplumsal cinsiyet eşitliği bölümünün anlaşma metnine

girmesi, Kuzey İrlanda'da mağdur hakları ve eğitim gibi başlıkların müzakere masasına taşınması, kadınların masada bulunması ile mümkün oldu. Türkiye'de, özellikle de bir barış anlaşmasının yokluğunda kadınların komisyon ve kurullarda yer alması, DDR'nin ve genel olarak barış sürecinin hem kapsayıcılığını hem de kalıcılığını doğrudan belirleyecek.

C. Toplumu Barışa Hazırlamak

Silahların susması toplumun barışa hazır olduğu anlamına gelmiyor. Nitekim Zonguldak ve Düzce'de Kürt işçilere yönelik ırkçı saldırılar, Amedspor maçında devletin Kürt halkına yönelik işlediği suçları sembolize eden sarı torbaların sallanması gibi olaylar sürecin toplumsallaşmasındaki eksikleri ortaya koyuyor. Barış eğitimi veya diyalog zeminleri bu meselenin önemli bir bileşeni olarak ele alınmalı. Sürece açık olmayan kesimler için olduğu kadar, savaştan dönenlere yönelik düşmanlık besleyebilecek kesimlerin yeni toplumsal düzeni kabul edip içselleştirmesi için de toplumsal düzeyde eğitim programlarını hazırlanması gerekebilir. Ama bu, örgün eğitim ya da klasik bir müfredat anlamına gelmek zorunda değil, en azından şimdilik. Mahalle ölçeğinde, yerel yönetimler eliyle yürütülecek diyalog çalışmaları bu aşamada daha uygulanabilir ve gerçekçi bir seçenek olabilir. Kürdistan'ın ihtiyaçları şehirden şehre farklılaşırken, Türkiye'nin geri kalanı da bu tabloya dahil edildiğinde bambaşka ihtiyaç setleri karşımıza çıkar. İlçe belediyeleri gibi görece küçük ölçekli yerel yönetim birimlerinde dahi toplumu barışa hazırlamaya ve bir arada yaşamayı mümkün kılmaya yönelik diyalog çalışmaları düzenlenmesi gibi örnekler üzerine düşünebilmeliyiz. Bu çalışmaların toplumsal cinsiyete duyarlı ve hak temelli olması için sivil toplumun da sorumluluk alması ve etkin katılım göstermesi gerekir.

Diyalog ve güven inşası bu hazırlığın ayrılmaz bir parçası olarak görülmeli; kolaylaştırıcılık, yerel düzeyde diyalog mekanizmaları, sürece mesafeli ama demokrasi yanlısı sivil toplum kesimleriyle temas gibi araçlar da bu kapsamda ele alınmalı. Ancak diyalog zemininin sağlıklı işleyebilmesi için tarafların sürece dair algı ve beklentilerindeki farklılıkların da görünür kılınması gerekiyor. Bu farklılıklar bir maliyet-fayda hesabına indirgendiğinde, toplumsal düzeyde ortak bir zemin kurmak güçleşebiliyor. Bununla birlikte, silahsızlanma sürecinin ilerlemesi bunu zamanla dönüştürebilecek bir potansiyel taşıyor; güven inşası ile silahsızlanma birbirini besleyen, karşılıklı olarak güçlendiren süreçler olarak da okunabilir. Çerçeve Yasa toplumu bu sürece hazırlayacak diyalog ve barış eğitimi mekanizmalarına dair açık bir hüküm sunmuyor; İcra Kurulu'nun ve alt komisyonların görev tanımları da bu boşluğu şimdilik kapsamıyor. Yasanın DDR'yi büyük ölçüde teknik bir silahsızlanma ve entegrasyon sürecine indirgeyen yaklaşımı, toplumsal düzeydeki kabul ve yüzleşme boyutunu ikincil bırakıyor. Ancak yasanın uygulama sürecinin henüz başında olması, bu tür mekanizmaların yerel yönetimler, sivil toplum ve özellikle kadın hareketinin girişimleriyle zaman içinde şekillenebileceği bir alan da olabilir. DDR'nin teknik boyutunun yanına toplumsal kabul ve yüzleşme boyutunun eklenmesi, sürecin ilerleyen aşamalarında hâlâ mümkün.

D. Kamuoyu İletişimi ve Medya

Yasanın ve sürecin/DDR'nin kamuoyunda nasıl anlatılacağı, hangi dille ve hangi çerçeveden aktarılacağı, yukarıda bahsedilen toplumsal kabul sürecinin doğrudan bir uzantısı. Nefret söylemi ve damgalamayla mücadele, kazanan-kaybeden ikiliğini kıracak bir dil bu başlığın merkezinde duruyor. Bu damgalanmanın kadın savaşçılar söz konusu olduğunda katmanlaştığını da unutmamak gerekiyor: hem eski savaşçı olmanın hem de toplumsal cinsiyet rollerinin dışında bir yaşam sürmüş olmanın getirdiği çifte bir ötekileştirme riski var.

Bu noktada barış gazeteciliği kavramı da öne çıkıyor; medyanın çatışmayı yeniden üretmek yerine diyaloğu ve ortak zemini görünür kılacak bir dil kurması, sivil toplum-medya işbirliğinin geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Ama bu sorumluluk yalnızca gazetecilere düşmüyor, barış diline uygun bir söylemin yargı ve güvenlikten sorumlu devlet kurumlarının dilinde de karşılık bulması

gerekiyor; aksi halde medyanın tek başına üstlendiği bir dil değişimi kalıcı olmuyor.

Bugüne kadarki deneyim, bu tür işbirliği zeminlerinin henüz kurumsallaşmadığını gösteriyor. Meclis Komisyonu'ndaki "dinleme" usulü dışında sivil toplumun resmi katılımına imkân tanınmaması, DDR-geçmişle yüzleşme-demokratikleşme arasındaki kopukluğu derinleştiriyor. Çerçeve Yasa'yla kurulan/kurulacak İcra Kurulu'nun, bunun kuracağı alt kurul ve komisyonların ve TBMM'de kurulacak İzleme Komisyonu'nun bu ilk komisyon deneyiminden çıkarması gereken en önemli derslerden biri, sembolik bir katılımın sürece anlamlı bir katkı sağlamayacağı.

E. Devletin Silah(sız)lanması

DDR devlet merkezciliği gereği devlet dışı silahlı aktörlerin silahsızlanmasını gündeme alırken devletlerin silahsızlanmasını tamamen kapsam dışı bırakıyor. Oysa feminist barış aktivistlerinin on yıllardır -başta nükleer silahlara karşı- yürüttüğü silahsızlanma kampanyaları, devletlerin artan silah ve mühimmat harcamalarının halklar ve özellikle de kadınlar için güvenlik değil yıkım anlamına geldiğini ortaya koyuyor.

PKK'nin silahsızlanması tartışmaları sürerken, devletlerin silahlanma trendi Türkiye için de devam ediyor. Cumhurbaşkanlığı verilerine göre Türkiye'de 2025 yılı "savunma" (yani savaş) harcamaları, gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYH) %2,33'üne yükseldi; bu oran 2024'te %2,08, 2023'te %1,5'tu. 2025 NATO zirvesinde kabul edilen, üye ülkelerin 2035'e kadar yıllık GSYH'nin %5'ini savunma harcamalarına yatırması anlaşması, eğitime, sağlığa, barınmaya ve sistematik eşitsizliklerin giderilmesine ayrılması gereken bütçenin daha fazla silah, daha fazla şiddet, daha fazla yoksulluk satın alması demek. Bu arka planda, PKK'nin devlete teslim edeceği silahların envanteri çıkarıldıktan sonra TSK'nın kullanımına geçirilmesi veya satışı gibi ihtimaller kamuoyuna yansıyor. Tam da emperyalist işgaller ve bölgesel savaşlara atıfla başlatılan bu sürecin böyle bir sonucu olması şaşırtıcı olmayabilir, ancak silahsızlanmanın bu boyutunun daha fazla tartışılması gerektiğini düşünüyoruz. Teslim edilen silahların yok edilmesi talebini zamanı geldiğinde gündeme almalıyız.

Buna ek olarak, devletin PKK ile çatışma gerekçesiyle oluşturduğu, kalekollar, koruculuk sistemi, arama/kontrol noktaları gibi militarize yapıların tasfiyesi de yeterince gündeme gelmiyor. Haziran 2026'da İçişleri Bakanı'nın yaptığı açıklamaya göre 2.763 kontrol ve arama noktası uygulamasına son verildi. Ancak koruculuk sistemi devam ettiği gibi Bakan, korucuların köy okullarına güvenlik görevlisi olarak atanacağını açıkladı. Militarizasyonun kim için güvenlik, kim için şiddet anlamına geldiğini Kürdistan'da kadınların maruz kaldığı üniformalı şiddetten, Gülistan Doku soruşturmasında ortaya çıkan erkek-devlet-çete işbirliklerinden biliyoruz. Güvenliği daha fazla silah, daha çok kolluk/asker ve daha güçlü orduya indirgeyen yaklaşımların karşısında devletin militarizasyonuna dair itirazları, bölgesel savaşlar ve güvenliğe feminist yaklaşımları yaygınlaştırmaya ihtiyaç var.

F. Çeşitlenen İhtiyaçlar ve Erişilebilirlik

DDR süreci tasarlanırken en temel ilkelerden biri, herkese aynı uygulamayı sunan tek tip bir modelden vazgeçmek olmalı. Bunun yerine kişinin somut ihtiyacına göre şekillenen ve gerçekten herkesin erişebildiği bir yaklaşım kurulmalı. Bunu, önümüzdeki aşamaları ve geri dönüşleri düşünerek yazıyoruz. Kırk yılı aşkın bir çatışmanın içinde dağda, cezaevinde, sürgünde ya da Güney Kürdistan'da 1998'den bu yana varlığını sürdüren Mahmur Kampı'nda geçen onlarca yıl var; bu kadar uzun bir sürecin ardından dönen insanların ihtiyaçları da birbirinden çok farklı olacaktır. Kimi ileri yaşta, kimi bedensel ya da zihinsel bir engelle yaşıyor, kimi Türkçe konuşmuyor olabilir; az da olsa bazıları hiç okuma yazma öğrenememiş olabilir. Bunu görmeyen bir DDR tasarımı, en kırılgan olanları daha en baştan dışarıda bırakma riskine sahip. Bu nedenle somut olarak bedensel ya da zihinsel engeli bulunan savaşan kadın ve erkeklerin, silahsızlanma ve terhis aşamasının her adımında fiziksel erişime, uygun iletişim yöntemlerine ve uzman desteğe kavuşması sağlanmalı. Okuma yazma

bilmeyenlerin ihtiyaçları formlarda, bilgilendirme metinlerinde ve süreçle ilgili tüm yazılı materyallerde gözetilmeli; bu materyaller sözlü ya da görsel alternatiflerle desteklenmeli. Türkçe konuşmayanlar için sürecin her aşamasında Kürtçe materyaller hazırlanmalı ve yeterli sayıda ve nitelikte tercüman bulunmalı. Görme engeli olanların ihtiyaçlarına uygun materyal ve destek mekanizmaları hazır bulundurulmalı. Kısacası, DDR'nin başarısı büyük ölçüde bu çeşitliliği ne kadar gördüğüne ve buna göre esnekleşebildiğine bağlı olacak.

G. Topluluk Temelli Psikososyal Destek

DDR'nin özellikle yeniden entegrasyon aşamasında hem silah bırakanların hem de onların ailelerinin ve yakın çevrelerinin psikososyal desteğe erişebilmesi önem taşıyor. Kamuoyuna yansıdığı üzere, Çerçeve Yasa'nın uygulanması kapsamında Sosyal Uyum ve Bütünleşme Alt Komisyonu başlıklı bir kurul oluşturuldu; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı'ndan uzmanların da bu kurulda yer alması bekleniyor. Ancak "psikososyal destek" denildiğinde çoğu kişinin aklına yalnızca bireylerin psikologa erişimi geliyor; bu bireyci/klinik indirgeme, özellikle cezaevlerinde psikolojik danışmanların etik dışı, hatta düşmanca muamelelerine maruz kalmış kişiler tarafından tepkiyle karşılanıyor. Bu tepkinin haklı bir zemini olduğunu ve güvensizliğin bir hakikat olduğunu görmek gerekiyor. Ancak bu haklı güvensizlik, DDR'nin psikososyal boyutunu tümden bir kenara bırakmak anlamına gelmemeli; çünkü DDR'nin psikososyal etkileri, en az politik etkileri kadar gerçek ve dikkate alınmaya değer.

Topluluk temelli psikososyal destek, bireyci ve asimilasyoncu rehabilitasyon süreçlerinden ayrılıyor. Öncelikle, savaşan kişilerin döndüğü topluluğun parçası olan, onların ana dillerini konuşan, bir tarih ve kültürü paylaşan kişilerin bu desteği sağlaması gerekiyor. Söz konusu destekler ihtiyaç halinde bireysel terapi ilişkisini içerebilir ancak bununla sınırlı değil; topluluk bağlarını güçlendiren, örgütlenirken iyileştiren kolektif çalışmalar öne çıkıyor. Bu desteğin kapsamı, uzun zamandır teknolojiyle teması sınırlı kalmış kişilerin günlük hayatını kolaylaştıracak dijital beceri kazandırma eğitimlerinden, birlikteliği destekleyecek müzik ve spor etkinliklerine kadar uzanan bir yelpazede, farklı görünümlere sahip olabilir. İçerik, hem geri dönenlerin hem de topluluğun ihtiyaçlarına göre şekillendirilebilir. Tüm bunlar planlanırken kişilerin yaşı, toplumsal cinsiyeti, büyüdüğü ve geri döndüğü çevre gibi faktörlerin de dikkate alınması gerekir.

Geri dönecek olanların Kürdistan'da coşkuyla karşılanacağını tahmin etmek güç değil. Ancak bu; uzmanlaşmış, düzenli ve erişilebilir desteğe duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmadığı gibi psikososyal desteğe zaten gerek olmadığı yönündeki yaygın yaklaşım da bu talebi dile getirmeyi zorlaştırabilir. Psikososyal desteğe dair eleştirel yaklaşımların yaygınlık kazanması, hem bu desteğe ihtiyaç duyulmasının yaratabileceği damgalanma ve utancın ortadan kalkmasını hem de toplumsal, politik ve kültürel koşullara uygun destek için hazırlık yapılmasını teşvik edebilir. Eleştirel, toplumsal, feminist psikoloji gibi alanlarda çalışan profesyonellerin ve özellikle Kürdistan'daki sivil toplum örgütlerinin ihtiyaçlara uygun, yerelleştirilmiş programlar üzerinde yaptığı ve/veya yapacağı çalışmalar bu alandaki sessizliği kırmaya vesile olabilir.

H. Cenazeler ve Yas Hakkı

DDR'nin cenazeler ve yas hakkıyla ilişkisi, sürecin en az konuşulan ama en somut boyutlarından biri. Ağustos 2026'da PKK'nin yıllar önce yaşamını yitirmiş mensuplarının isimlerini toplu olarak açıklamaya başlaması -Diyarbakır'da tek bir taziyede kırk dokuz kişi, birkaç gün içinde yüzü aşan isim- bunun hâlâ güncel bir mesele olduğunu gösteriyor. Ölüye Saygı ve Adalet İnisiyatifi'nin yıllardır belgelediği üzere, Kürdistan'da yas iki yönlü bir kayıp üzerinden şekilleniyor: hem hayatını kaybetme hem cenazenin kendisinin kaybı. Cenazenin dini vecibelerinin engellenmesi, cenaze defnedilirken birkaç kişiyle sınırlı katılım izni verilmesi, taziye çadırı kurulmasının yasaklanması, kimi zaman naaşın yıllar sonra bir kutu içinde teslim edilmesi; bugüne kadar sıkça karşılaşılan uygulamalar

arasında. Aynı çatışmada hayatını kaybetmiş insanlara kimliğine göre değer biçilmesi kamusal alandaki bir yas hiyerarşisine işaret ediyor. Silahsızlanma sürecinin bir bölümü olarak konuşulan sosyal uyum ve rehabilitasyon tartışmalarının, geride kalanların ölülerine ve mezarlara kavuşabilmesi ve yasını damgalanmadan tutabilmesi sorusunu da içermesi gerektiğini düşünüyoruz. Bunu geçmişle yüzleşmenin bir parçası olarak da görmek gerekiyor. Savaş sonrası toplumların hakikatle yüzleşmesi, cenazelere, kayıplara ve yasa dair adımlardan bağımsız düşünülemez; ölülerine kavuşamayan, yasını tutamayan bir toplumda hakikatin ve onarımın konuşulması da eksik kalır. Bu nedenle yas hakkını yalnızca ailelerin bireysel bir talebi değil, sürecin bütünlüğü için önemli, kolektif bir adalet meselesi olarak ele almak gerekiyor.

I. Ekoloji

Kırk yılı aşkın süren çatışma, Kürdistan'ın coğrafyasında derin ve çoğu zaman geri döndürülemez ekolojik izler bıraktı. Askeri operasyonlar kapsamında ormanların yakılması, köylerin boşaltılması ve mera alanlarının kullanılamaz hâle getirilmesi, bölgenin hem biyoçeşitliliğini hem de kırsal yaşamın sürdürülebilirliğini derinden etkiledi. Baraj ve gözetleme amaçlı altyapı projeleri güvenlik gerekçesiyle hızlandırılırken doğanın tahribatı çoğu zaman bu güvenlik politikasının doğrudan bir aracı hâline geldi. Sermaye-devlet işbirliği ise hem çatışma öncesi hem de çatışma sonrası dönemde doğanın tahribatına yön veren bir başka dinamik oldu. DDR'nin ekolojik etkileri de bu nedenle, doğanın ağır tahribata uğradığı bölge ve Kürdistan için ayrıca değerlendirilmeli.

Silahların susması, savaşın yarattığı ekolojik yıkımın da sona ermesi anlamına gelmiyor; savaş sona erdikten sonra da askeri faaliyetlerin yol açtığı tahribat devam ediyor. Silah ve mühimmat artıkları, çatışmalardan kalan yapılar ve malzemeler toprağı, su kaynaklarını ve havayı zehirlemeye devam ediyor. PKK'nin silahlarını teslim etmesini müteakip silahlara ne yapılacağı sorusu da yukarıda bahsettiğimiz üzere belirsizliğini koruyor. Silahsızlanmanın doğrudan kapsamında olmasa da çatışmanın bitmesinin sonuçlarından biri, Kürdistan'da artması beklenen ekonomik yatırımlar; bu da bölgedeki HES, JES gibi projelerin artması riskini doğuruyor. Özellikle ekoloji mücadelesi veren örgütlerin, bu alanda birikmiş deneyim ve bilgiyi bu sürece taşımasını; sürecin ekolojik tahribat açısından ortaya çıkaracağı riskler ve bunları önlemeye yönelik talepler üzerine görüşlerini daha fazla paylaşmalarını, tartışmayı genişletmelerini umuyoruz.

Blog sayfasında yer alan yazıların ve yayınların tüm hakları saklıdır. Blog yazıları yalnızca kaynağı gösterilerek kullanılabilir.